Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

Είδος: Εφημερίδα / Ένθετο
Ημερομηνία: Σάββατο, 23-04-2022
Σελίδα: 7
Μέγεθος: 1186 cm ²
Μέση κυκλοφορία: 14580
Επικοινωνία εντύπου: (210) 4808000

Λέξη κλειδί: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ

: ΤΕΧΝΕΣ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ

Απάντηση σε άλυτα προβλήματα

Γιατί δημιουργήθηκε η λογοτεχνία; Ο Τζόναθαν Φράνζεν μιλάει στην «Κ» με αφορμή το τελευταίο του μυθιστόρημα

Συνέντευξη στον **ΝΙΚΟΛΑ ΖΩΗ**

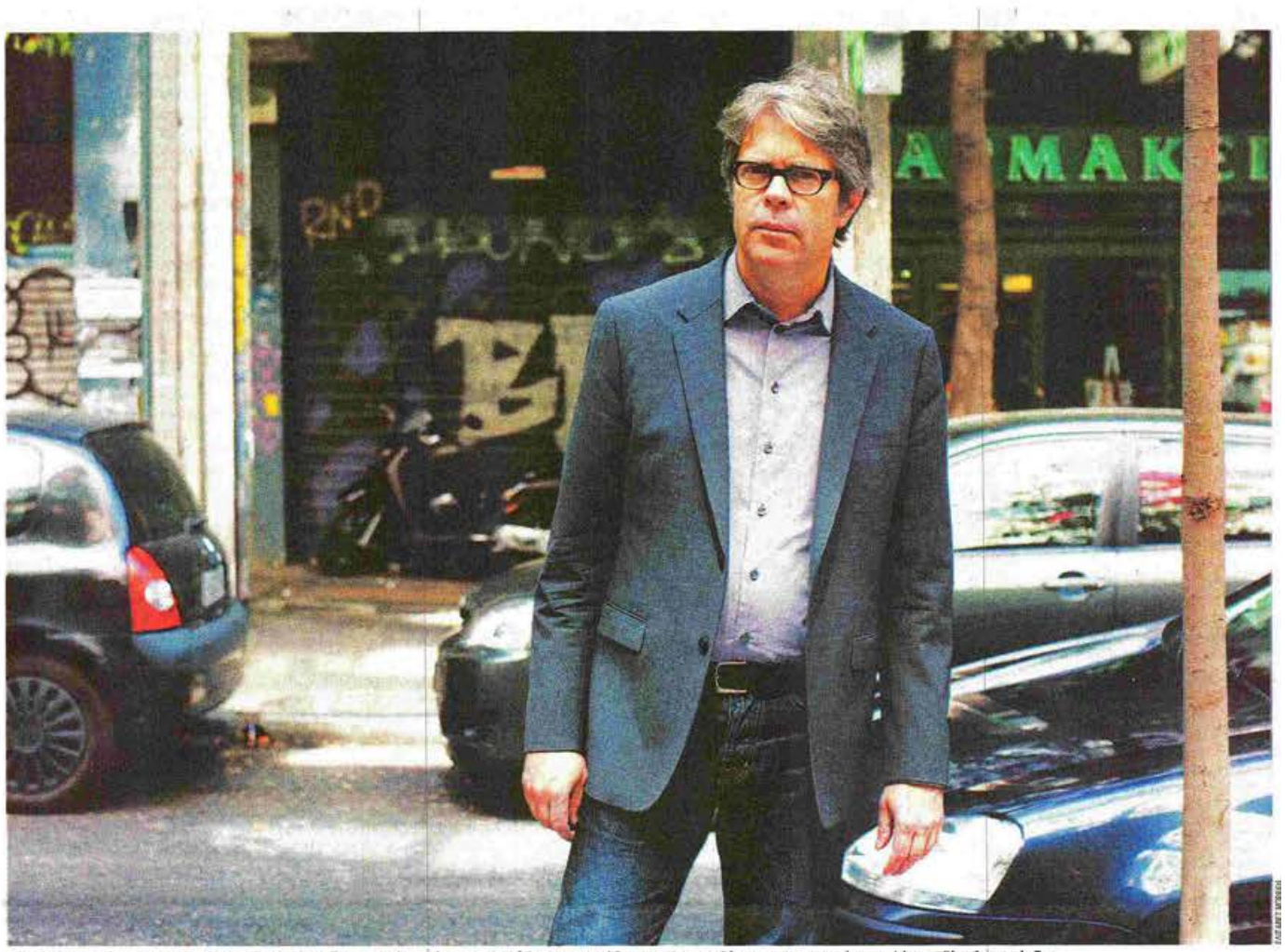

«Ως συγγραφέας έλκομαι από τα πράγματα που δεν μπορείς με τίποτα να αλλάξεις, τα αναπόδραστα. Οπως ο θάνατος και η οικογένεια», λέει ο Τζόναθαν Φράνζεν.

Είναι βέβαια ένας από τους δημοφιλέστερους σύγχρονους Αμερικανούς συγγραφείς, έχει στο παλμαρέ του διακρίσεις όπως το Εθνικό Βραβείο Βιβλίου των ΗΠΑ (για τις περίφημες «Διορθώσεις», το τρίτο μυθιστόρημά του), ωστόσο στην περίπτωση του Τζόναθαν Φράνζεν, τέτοιες γενικόλογες συστάσεις δεν αρκούν. Ως πεζογράφος, λόγου χάρη, χαρακτηρίζεται και από σκαμπανεβάσματα – τουλάχιστον αν λάβουμε υπόψη τις αρνητικές κριτικές που συγκέντρωσαν τα μυθιστορήματά του «Ελευθερία» και «Αγνή». Μπορεί κανείς επίσης να κρίνει τη δεδηλωμένη αποστροφή του για τα social media ως ελιτίστικη. Ή, αντίθετα, να δεχθεί εκείνο που ο ίδιος ο Φράνζεν έχει υπονοήσει σχετικά: το σημαντικότερο είναι το έργο ενός δημιουργού. Σε ένα πράγμα φαίνεται πάντως να συμφωνούν οι περισσότεροι: το ταλέντο του Φράνζεν είναι η καταγραφή των συναισθηματικών και ψυχολογικών φαινομένων του θεσμού της οικογένειας.

Το πρωτοφανέρωσε στους «Κραδασμούς», όπου παρακολουθούσε τις συγκρούσεις των Χόλαντ, το ξεδίπλωσε στις «Διορθώσεις» και στην «Ελευθερία», με ήρωες τους Λάμπερτ και τους Μπέργκλαντ αντίστοιχα και μοιάζει να το διατηρεί στο τελευταίο, επίσης πολυσέλιδο μυθιστόρημά του, με τίτλο «Σταυροδρόμια»: σε αυτό το βιβλίο, το πρώτο μιας προγραμματισμένης τριλογίας που θα διατρέχει τρεις γενιές Αμερικανών, πρωταγωνιστούν οι Χίλντεμπραντ.

Ιλινόι, 1971. Ο Pas, ένας αναπληρωτής πάστορας μιας φιλελεύθερης εκκλησίας στα προάστια του Σικάγου, ζει σε ένα γάμο που περνάει κρίση: εκείνος γλυκοκοιτάζει τη νεαρή χήρα Φράνσις Κοτρέλ, ενώ η γυναίκα του, Μάριον, νοσταλγεί έναν παλιό της έρωτα. Τα παιδιά έχουν τα δικά τους θέματα: ο πρωτότοκος Κλεμ θέλει να πολεμήσει στο Βιετνάμ, προς μεγάλη λύπη του πατέρα του. Η Μπέκι, το δημοφιλέστερο κορίτσι της τάξης της, υιοθετεί την αντικουλτούρα της εποχής και βιώνει μια θρησκευτικού τύπου αφύπνιση. Ο ευφυής Πέρι αποφασίζει να μην πουλάει πια ναρκωτικά και να γίνει καλύτερος άνθρωπος. Για την ακρίβεια, όλοι σχεδόν οι πρωταγωνιστές της ιστορίας διεκδικούν μια καλύτερη εκδοχή του εαυτού τους. Με έναν τρόπο, το επιτάσσει η φιλελεύθερη εκδοχή της χριστιανικής πίστης τους.

Η πίστη

Παρά τις αντίθετες γνώμες ωστόσο, το να πιστεύεις δεν είναι απλή υπόθεση. «Οπως κάθε άνθρωπος που παίρνει στα σοβαρά την πίστη του, ο Pas παλεύει μαζί της», λέει στην «Κ» ο Τζόναθαν Φράνζεν μιλώντας από την άλλη άκρη μιας οθόνης τηλεδιασκέψεων. «Η σχέση του Pas με τον Θεό», συνεχίζει, «δεν είναι συνεχής, αλλά ασταθής. Ο Pas είναι ένα ενδιαφέρον μείγμα. Μεγάλωσε σε μια μικρή κοινότητα φανατικών χριστιανών και όταν συνάντησε τη Μάριον, υιοθέτησε την αισθητική της, τις πολιτικές της απόψεις, κάθε τι με το οποίο εκείνος δεν θα μπορούσε να έχει μεγαλώσει. Και νομίζω ότι λόγω της πίστης του ελκύεται από την έννοια της κοινωνικής δικαιοσύνης. Από νεαρή πλικία αναρωτιόταν: "Αν ο Χριστός ζούσε σήμερα στην Αμερική, τι θα έκανε;". Ηταν ξεκάθαρο ότι ο Χριστός θα εναντιωνόταν σε κάθε πόλεμο, θα αγωνιζόταν για τους λιγότερο προνομιούχους. Αυτό κάνει και ο Pas. Είναι όμως άνθρωπος, ένα αθώο ανθρώπινο πλάσμα που παντρεύτηκε μια πολύ καλλιεργημένη γυναίκα, που αισθάνεται κατωτερότητα και που προσπαθεί να κάνει κάτι γι' αυτό. Είναι ένα κενό, μια επιπλοκή της πίστης του. Μια αντίφαση της ευλάβειάς του».

Δεν πιστεύω ότι οι άνθρωποι θα εγκαταλείψουν μαζικά το Facebook, τουλάχιστον όμως αναγνωρίζουν ότι δεν πρόκειται για κάτι καλό.

Τα «Σταυροδρόμια», το τελευταίο πολυσέλιδο μυθιστόρημα (728 σελίδες) του Τζόναθαν Φράνζεν, κυκλοφορούν από τις εκδόσεις Ψυχογιός σε μετάφραση του Γιώργου-Ικαρου Μπαμπασάκη.

Είναι όμως η ευλάβεια, είναι, ειδικότερα, το πρόταγμα της καλοσύνης και της βελτίωσης του εαυτού συμβατό με τη φύση του ανθρώπου και των βαθύτερων επιθυμιών του, που δεν είναι πάντα κολακευτικές; «Λοιπόν, αυτά είναι πανάρχαια προβλήματα», αποκρίνεται έπειτα από λίγη σκέψη ο Τζόναθαν Φράνζεν. «Μπορείτε να τα βρείτε στην αρχαία τραγωδία, στη σύγκρουση ανάμεσα στην επιθυμία να κάνεις το σωστό και στην τραγική συνθήκη ενός κόσμου που δεν σε αφήνει να είσαι αυτό το άτομο, στην ανθρώπινη φύση που δεν σ' το επιτρέπει. Γιατί η ανθρώπινη φύση είναι περιορισμένη. Πρόκειται για ένα πολύ παλιό θέμα της λογοτεχνίας. Θα υποστήριζα μάλιστα ότι η λογοτεχνία δημιουργήθηκε και συνεχίζει να εξελίσσεται ως απάντηση σε τέτοια άλυτα προβλήματα, σε προβλήματα όπως η αφοσίωση στον εαυτό σου, η αφοσίωση στην οικογένειά σου, στην πατρίδα σου. Υπάρχει μια σύγκρουση εκεί, κάτι το ανεπίλυτο, όπως και στην αντίθεση ανάμεσα στο τι επιθυμείς και τι νομίζεις ότι πρέπει να κάνεις. Οι συγγραφείς αντλούν πολύ υλικό από τέτοια ζητήματα, εδώ και χιλιάδες χρόνια».

Η σχέση θρησκείας και οικογένειας είναι επίσης παλιά υπόθεση και ο Φράνζεν το ξέρει. Οπως ξέρει και ότι εκείνη η φιλελεύθερη εκδοχή του αμερικανικού χριστιανισμού που περιγράφει στα «Σταυροδρόμια», έχει σήμερα εξαφανιστεί. Την ίδια στιγμή, αναδύονται νέες μορφές οικογένειας, με ομόφυλους γονείς, που συνήθως αντιμετωπίζονται εχθρικά από τις θρησκείες. Από τον Φράνζεν, τον συγγραφέα Φράνζεν, αντιμετωπίζονται με μια – ας την πούμε– διακριτικότητα. «Οι άνθρωποι με ρωτάνε: "Γιατί σε ενδιαφέρει η οικογένεια;". Η απάντησή μου είναι πάνω-κάτω η εξής: "Η οικογένεια αποτελεί μια αναπόδραστη κατηγορία". Μπορεί να μείνεις ορφανός κατά τη γέννησή σου και να δημιουργήσεις κάποιου είδους οικογένεια για τον εαυτό σου. Θα ανταποκριθείς σε κάποιον που λειτουργεί σαν πατέρας, σε κάποια που λειτουργεί σαν μητέρα, σαν αδερφός ή σαν πολλά αδέρφια. Είναι υπέροχο που η κοινωνία έχει πάψει να καταδικάζει τις μη παραδοσιακές οικογένειες.

Πλέον αποδεχόμαστε έναν πολύ ευρύτερο ορισμό της οικογένειας και αυτό είναι πολύ καλό. Εμένα όμως με ελκύει το γεγονός ότι πρόκειται για μια κατηγορία αναπόδραστη. Ειδικά στην Αμερική, ένα πολύ μεγάλο κομμάτι της ζωής είναι θέμα επιλογής: μπορείς να επανεφεύρεις τον εαυτό σου, έχεις όλες αυτές τις επιλογές σαν καταναλωτής, επιλέγεις πού θα ζήσεις.

Στην εποχή μας, μπορείς να θεωρήσεις ότι ίσως βρίσκεσαι παγιδευμένος σε ένα σώμα που έχει το λάθος φύλο. Υπάρχουν ένα σωρό τρόποι να επαναπροσδιοριστείς. Και με έναν περίεργο τρόπο, αυτού του είδους η ελευθερία μειώνει τη δραματική ένταση της ζωής. Αν, υπό το βάρος ενός προβλήματος, μπορείς απλώς να αλλάξεις τον εαυτό σου, το μέρος που ζεις, το καταναλωτικό σου προφίλ, τότε αυτό το πρόβλημα γίνεται λιγότερο ενδιαφέρον για έναν συγγραφέα, δραματουργικά μιλώντας.

Ως συγγραφέας λοιπόν, έλκομαι από τα πράγματα που δεν μπορείς με τίποτα να αλλάξεις, τα αναπόδραστα. Οπως ο θάνατος και η οικογένεια. Για να το θέσω αλλιώς, εφόσον έχεις οικογένεια, έχεις και ανεπίλυτα προβλήματα. Και τα ανεπίλυτα προβλήματα, όπως είπα προηγουμένως, είναι αυτά στα οποία στοχεύει η λογοτεχνία».

Μιλώντας για επιλογές και για καταναλωτικό προφίλ, εξακολουθεί άραγε να είναι σκεπτικιστής απέναντι στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης που έχουν πλέον ξεδιπλώσει όλες τις πτυχές τους; «Κοιτάξτε, η λέξη "σκεπτικιστής" είναι ήπια», λέει. «Υπήρξα εχθρικός απέναντι στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, εξαρχής. Βασίστηκαν σε έναν ευσεβή πόθο, σε μια γελοιωδώς απλουστευτική, παιδιάστικη αντίληψη περί ανθρώπινης φύσης: "Αχ, αν μπορούσαμε όλοι απλώς να επικοινωνούμε μεταξύ μας, τότε ο κόσμος θα γινόταν ένα χαρούμενο, ειρηνικό μέρος". Μα καλά, έχετε διαβάσει ιστορία; Εχετε διαβάσει κανένα μυθιστόρημα; Οι άνθρωποι δεν είναι εκ φύσεως καλοί. Για μένα, πριν από δεκαπέντε χρόνια ήταν οφθαλμοφανές ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης δεν θα κάνουν τον κόσμο καλύτερο. Υπήρχαν όλοι αυτοί οι πανηγυρισμοί μετά την Αραβική Ανοιξη, για το τι μπορούσαν να κάνουν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Δείτε, έλεγαν, το Twitter απελευθέρωσε τον αραβικό κόσμο. Ναι, για μιάμιση μέρα και ύστερα ανέλαβαν τον έλεγχο αυταρχικές κυβερνήσεις.

Επειτα, είχαμε τις εκλογές του 2016 στις ΗΠΑ: ο Ντόναλντ Τραμπ εκμεταλλεύτηκε σε τεράστιο βαθμό το Twitter, το ίδιο και οι Ρώσοι το Facebook, βοηθώντας τον. Και αυτό που προέκυψε, ήταν μια δυνάμει αυταρχική κυβέρνηση. Τελικά φαίνεται ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης είναι ό,τι πρέπει για αυταρχικές κυβερνήσεις. Αν τα ελέγχεις –δείτε τι κάνει η Κίνα– είναι η τέλεια προπαγάνδα, ο ιδανικός μηχανισμός ελέγχου του νου. Καλλιεργούν τον δικασμό. Αντί λοιπόν να πω ότι είχα δίκιο εξαρχής – κάτι που θα μπορούσα να κάνω– θα έλεγα πως είναι ευκάριστο να βλέπεις τόσους ανθρώπους να δυσπιστούν απέναντι στα social media, να αντιλαμβάνονται ότι βλάπτουν, παρά ωφελούν την κοινωνία. Δεν πιστεύω ότι οι άνθρωποι θα εγκαταλείψουν μαζικά το Facebook, τουλάχιστον όμως αναγνωρίζουν ότι δεν πρόκειται για κάτι καλό. Οι άνθρωποι ενοχλούνται, προσέχουν περισσότερο τις επιβλαβείς συνέπειες. Για πολλά χρόνια δεν υπήρχε αμφισβήτηση, αλλά τώρα υπάρχει πολλή. Νομίζω ότι είναι χρήσιμη».

Ο πόλεμος στην Ουκρανία

Και ποια είναι η γνώμη του για τον ρόλο του ακανούς Διαδικτύου στον πόλεμο στην Ουκρανία, μάλλον τον πρώτο πόλεμο που καλύπτεται τόσο εκτεταμένα από τα ψηφιακά μέσα επικοινωνίας; «Δεν αντέχω να παρακολουθώ πολλές ειδήσεις για τον πόλεμο, μου είναι υπερβολικά δυσάρεστο», καταλήγει ο Τζόναθαν Φράνζεν. «Πρόκειται για κάτι τόσο φρικτό. Αλλά έχω παρατηρήσει ότι στο Διαδίκτυο οι εικόνες των εγκλημάτων πολέμου, των εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας που διαπράττει η Ρωσία στην Ουκρανία, παρακολουθούνται από τους ανθρώπους σε σχεδόν πραγματικό χρόνο. Νομίζω ότι αυτό έχει συμβάλει πολύ στο να συσπειρωθεί ο κόσμος εναντίον της εισβολής.

Αντιλαμβάνομαι όμως ότι αυτές οι εικόνες μπορεί να είναι παραπλανητικές. Οι εικόνες μπορούν να παραποιηθούν. Μοιάζουν να μιλούν από μόνες τους, αλλά στην πραγματικότητα δεν ξέρουμε την ιστορία που βρίσκεται από πίσω. Και δεν απαλλάσσουν τα παραδοσιακά Μέσα από την ευθύνη να μεταδίδουν επακριβώς τι συμβαίνει. Οι εικόνες δεν έχουν πλαισίωση και είναι δουλειά του δημοσιογράφου να την παρέχει και να αποτιμά την αξία των εικόνων. Επομένως, προφανώς κάνουν καλό, από την άποψη ότι έτσι απομονώνεται η Ρωσία και γίνεται κράτος-παρίας, αλλά από μόνες τους δεν αρκούν. Χρειαζόμαστε κάτι παραπάνω από ερασιτεχνικές εικόνες στο Διαδίκτυο».

www.clipnews.gr